

Erciyes

Aylık Fikir ve Sanat Dergisi

YIL 24

SAYI 287

31M

Böcer, Ali (2001). Dil-Kültür Nişkisi. Erciyes, 287, 3-4.

DİL - KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Ali GÖÇER*

Dil ve kültür ilişkisini ortaya koyabilmek için, önce bu iki kavramın özelliklerini kısaca gözden geçirmemiz doğru olacaktır. Dil, hemen hepimiz tarafından "konuşma aracı"ımız olarak bilinir. "İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma" (1) veya "anlaşma gayesiyle kullanılan işaretler sistemi" (2) olarak tarif edilmektedir. Prof. Dr. Zeynep Korkmaz "dil, basit târif ile bir bildirim aracıdır"; "insanların ve toplumların yarattıkları bir anlaşma aracıdır" diye târif etmiş ve dilin insanlığın iç ihtiyacından doğduğunu ifade etmiştir. Kültür ise, "Târihi, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddî ve mânevî değerler ile, bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü" (3); "bir toplumun bütün fertlerinin sâhip olduğu, olayları ve meseleleri karşılayan, duyuş, düşüncü şekilleriyle, târih içinde meydana gelen fikir ve sanat verimleri ve diğer hükümlerin bütünü" biçimlerinde târif edilmektedir. Bir kişinin iç dünyasının zenginliğini ortaya koyuş biçimi, hayata bakış açısının tabii bir sonucu olarak yaşayışı, o insanın kültürünü oluşturur. Zeynep Korkmaz, "Kültür nedir?" sorusuna farklı bakış açılarına göre değişik târifler getirmiştir. O, bir kimsenin herhangi bir alandaki bilgisini veya genel bilgi seviyesini göstermek için kullanılan kültürü, "eğitim, öğretim ve tecrübe yoluyla edinilen yüksek bilgi ve zevk düzeyi, aydın yaşayış tarzı"; "bir toplumu millet hâline getiren ve millette millete değişen değerler bütünü" (5) biçiminde târif etmektedir.

Bir dilin seçkin ürünlerinden oluşan edebiyat ile kültür bir birinden ayrılmaz iki unsur olarak karşınıza çıkar. Bir milleti, târih, sanat, dil ve düşünce alanlarında sâhip olduğu millî mirasın gölgesinde gelecek nesillere tanıttı ve sevdi; hem inanç, duyarlılık ve heyecanla, hem de töreler, gelenekler ve ahlak kuralları çerçevesinde bir birine bağlayan, ortak hayat üslûbunu sağlayan etkenlerin başında edebiyat ve kültür yer almaktadır (6).

Bugün geniş bir yelpâzede düşünüldüğünde, insanların duyuş, düşünüş ve düşündüklerini ortaya koyuşlarındaki özelliklerin bütününe toplumun kültürünü oluşturduğu görülür. Birlikte yaşayan insanlar ile her hangi bir şekilde münâsebeti olan toplumlar, birbirlerinin kültürlerinden etkilenirler. Dolayısıyla birbirlerini etkilemiş olurlar. Gerek insanlar, gerekse toplumlar arasındaki etkileme-etkilenme sürecinde en önemli unsur dildir. Bu açıdan bakıldığında, dil bir köprüdür, hârîka bir vâsıta. Dilin toplumlar arası bu fonksiyonunun yanında, aynı toplum içinde yaşayan insanların birbirleriyle olan ilişkilerini biçimlendirir, yön verir ve sonuçlandırır. Toplumun küçük bir örneği olan ailede bulunan fertlerin arasında cereyan eden etkileşim de, dil sayesinde gerçekleşmektedir. Anne ve baba çocuklarını bilgilendirip eğitirken, dil denen o etkili aracı kullanırlar. Öyleyse ailede, toplumun ve toplumlar arası etkileşimin en etkili vâsıtası dildir.

Her insanın hayata bakış açısı, olayları yorumlama ve nesnelere algılama yöntemi ve niteliği farklılıklar gösterir. Bu, genellikle o insanın âit olduğu toplumun özelliklerinin tesiriyle belirginleşip, olgunlaşır; yine o toplumun dili ile temâyüz edip kendini gösterir. Aynı toplumun içinde olup aynı dili konuşan insanlarda da algılama ve yorumlama farklılıkları görülmesi tabiidir. Bununla birlikte, anlaşıldığı gibi dil sayesinde ki, hayatlarında asgarî müştereklikler oluşturarak, kendi toplumlarının kültürünün şekillenmesine katkıda

bulunmaktadırlar. Şu halde, insanların yaşantılarıyla, âit oldukları toplumun kültürü arasında su sızmaz bir iletişim bulunmaktadır. Toplum kültürü oluşurken dil yönlendirici, hattâ belirleyici bir işleve sâhiptir. Belli bir süreçten sonra etkileşimin efsunlu bir aracı olan dil, toplumun kültüründen unsur konumuna gelebilir. Fertlerin algılama, yorumlama ve yaşama tarzlarındaki seçicilik, dillerini de etkileyebilir. Başlangıçta fertler ve toplumlar arası etkileşimin etkili vâsıtası olan dil, bir yönden belirleyicilik konumunu koruyarak bu fonksiyonunun devam ettirse de, diğer yandan değişme ve gelişmeden etkilenme durumundadır. Bu bakımdan toplumun dili ile kültürü iç içe bir yapı oluşturur. Bu durumu çarpıcı bir biçimde ortaya koyan iki tesbit bulunmaktadır. Dil, esas olarak edilgen bir kurumdur. Yâni toplumsal gelişmeleri izler, bu gelişmeler tarafından belirlenir. Ama bu, kültür politikasının bir parça olarak dille ilgili görüşlerin, toplumsal gelişme üzerinde etkide bulunmadığı anlamına gelmez (7). Görülüyor ki dil ile, toplumsal değişme ve gelişmeler, kültür politikaları arasında sıkı bir ilgi bulunmaktadır.

Dil, milleti millet yapan en önemli dinamiklerden biridir. Daha farklı bir ifade ile dil, topluluğa "millet" vasfının verilmesinde göz önünde tutulan en önemli kriterdir. Millet için olmazsa olmazlardandır. Bu bakımdan milleti oluşturan fertlerin, dillerini kullanma ve korumada hassas davranmaları gerekmektedir. Kendi dillerini kullanarak etkili bir ifade tarzına sâhip olmak, o insana olduğu kadar, kullandığı dile de önemli özellik katar. Kişilerin karakterleri ağızlarından dökülen kelimelerle resimlenir, somut hâle gelir. Dilini özenle bir biçimde kullanan ve kullanılması gereğine inanan insanların nitelik ve niceliği toplum kültürünün belirginleşmesinde önemli rol oynar. Nitekim, toplumun kültürü, kişilerin birikimlerinin kaynaşmasından oluşur. Fertler dili kullanmakta mahâretleriyle hayatın zorluklarını aşabilir, daha iyi bir ortamı yakalayabilir. Kişilerin karakterlerinin birer nüvesi olan düşünceler, dil sayesinde görücüye çıkar. Bu tür düşünceler toplumun büyük bir kesimi tarafından kabul görür. Duygu, düşünce ve izlenimler dil sayesinde ortaya çıkıp paylaşılır. Kişiler tutarlı görüşlerini etkili bir dille ifade ederek kendisine nitelikli sosyal çevre ve bu çevrede de iyi bir yer edinilebilir. Nitelikli sosyal çevrelerin çokluğu, kültür yapısı bakımından sağlam toplumu meydana getirir. Sağlam yapıdaki sosyal çevrede bulunan insanların hayat tarzları toplumun kültürünün kilometre taşlarını oluşturur.

Dil, bir yandan toplumun kültürünün oluşmasına katkıda bulunurken, diğer yandan o topluma değer yargıları ve diğer özellikleri de dilin değişme ve gelişmesine etki eder, yön verir. Bundan dil ile toplum kültürünün girift bir yapıda olduğu görülür. Bununla beraber, "dil insanların hayat karşısındaki davranış tarzına göre biçimlendiğinden, doğrudan doğruya kültürün ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkıyor. Bu gerçeği göz önünde bulunduran dil bilimciler göre, dilin de üstünlüğe erişmemiş bir millet, kültür bakımından da gerçek bir üstünlüğe erişemez" (8).

Sözlü ve yazılı olarak üstün bir ifade tarzına sâhip olan kişilerin sâhip oldukları düşünceleri karşısındakilere açıklama ve kavratma şansları daha fazladır. Dili kullanma yetisi bir bakıma düşüncecinin akışını sağlayan, ona yön veren bir köprü durumundadır. Bu köprü sayesinde gerçekleşen etkileşim ile toplumu oluşturan düşüncelerin, fertlerin düşünceleri ve davranışları arasında benzerlik görülmeye başlar. Bu müştereklik zamanla yaygınlaşır ve toplumun ortak kültürünü oluşturur. Fertler duyuş ve düşüncelerinin ifadesinde toplumun sâhip olduğu kültürden bağımsız bir şekilde hareket edemez, onun düşünce ve davranışları bir bakıma içinde bulunduğu toplumun sâhip olduğu kültür birikiminin dışı yansımalarıdır. Bu bağlamda

kişiler dil aracılığı ile ayna görevi üstlenmiş olurlar. Toplumun kültürü ise o aynadaki görünümüdür. Aynanın oluşumu da temel unsur dildir. Yani dil, aynanın kendisidir.

Bu fonksiyonu ile dil, gelenek-görenek, ahlâk, şiir, edebiyat ve değişik sanat dalları ile düşünce ve felsefe alanları içine alan, bu temel direkler üzerinde yükselen bir şaheser olarak ortaya çıkar. Böylece sosyal yapının nüvesini oluşturur.

Kişilerin dünyâ görüşünün şekillenmesinde belirleyici rolü dil oynar. Dil sayesinde ki, bir toplumun fertleri müşterek yönler bularak birbirleriyle kaynaşır, ortak hareket ederler. Birlikte sevinmenin ve birlikte üzülmeyenin dışa yansıması da dil ilke olur. İşte bütün bunlar kültürün ta kendisidir. Dil, bu uyumun en sâde, en saf, fakat en etkili aracıdır. Bu işlevi ile dil, kültürün ortaya çıkıp belirginleşmesinde, ortak anlayışların oluşmasında ve yayılıp gelişmesinde hiç de yabana atılmayacak bir önemi hâizdir.

Dâimâ değişme ve gelişme süreci içinde olan dilin bu değişmesi sâdece âit olunan milletin örf-âdet, ahlâk anlayışı, sanat ve edebiyatı... gibi etmenlerin tesiriyle oluştuğu söylenemez. Aynı zamanda farklı milletlerin dil ve kültürleriyle olan etkileşimin bir sonucu olarak da ortaya çıkabilir. Tanzimat'tan sonra matbaa ve gazeteciliğin gelişmesi, siyasi makâlelerin yazılmaya başlaması, roman ve tiyatro türünde edebiyatımızda örneklerin görülmeye başlaması... hep batı medeniyeti ile olan münâsebetlerimiz neticesinde oluşmuştur. Orta oyunu, Karagöz ve Hacivat gibi geleneksel oyunlardan batı tarzı tiyatro eserleri ortaya konması, bu etkileşimin tabii sonuçları değil midir? Yine kıyâfet, hayat tarzı ve eğlence... kültür etkileşimi ve değişiminin somut yansımalarıdır. Önemli olan, kültürün, bu değişim ve gelişim sürecinde öz benliğini yitirmeden varlığını devam ettirebilir olmasıdır. Toplumu oluşturan fertler arasındaki sıkı dayanışma belki de bunun en önemli unsurudur. Bu ise dil sayesinde sağlanır ve korunur. Bu açıdan bakıldığında kültürün dil ile olan münâsebeti açıkça görülebilir. Kültürün kendi özünü koruyarak gelişmesi sürdürmesi, doğrudan doğruya o kültürün bağlı olduğu milletin dilinin etkin bir biçimde kullanımıyla alakalıdır. Bunu gerçekleştirirken dili zorlamalardan uzak tutmak ve canlı bir varlık olduğunu hatırdan çıkarmamak gerekir. *Kültür ile dil arasında sıkı bir münâsebet vardır. Bu münâsebet gözden uzak tutulursa, dil konusunda çok yanlış hükümler verilir. Türkiye'de dil konusunda akıl almaz yanlışlara düşülmesinin sebebi, dilin kültürden ayrı matematik gibi soyut bir varlık olarak ele alınmasıdır (9).*

Yeni teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak, ihtiyacın niteliğine göre kelime ve terimler getirilmesinin sonucunda o dilin yapısına uygun olanların kullanılması olumlu bir gelişmedir. Kökeni başka dillere dayanan fakat yaygın bir kullanıma sâhip kelime ve terimlerin sırf dili yabancı unsurlardan arındırma adına atılması dili daraltır. *Köksüz, târihsiz, âhenksiz ve çok geçmeden birer birer dökülecek uydurma kelimeler ise, onları, millî mâzilerinden ve millî kültürlerinden uzaklaştırır; bir nevî dil ve kültür öksüzü yapar (10). Dile yapılan her müdâhale doğrudan doğruya kültüre yapılmış gibidir. Dilden yabancı kelimelere atmak, hattâ yeni kelimeler icat etmek kolay, fakat güzel ve değerli eserler yaratmak güçtür. Denildiğine göre, yeni bir kültürün teşekkülü için beş yüz yıl süreklî emek harcamak lâzım imiş. Bir Mevlânâ veyâ bir Yunus Emre'nin yetişmesi için, daha bir hayli beklememiz gerekiyor. Bekleyelim de, târihî kültüre sırt çevirerek, yabancıyı red veyâ taklit ederek böyle özgün ve ulusal kültürü basıl yaratacağız merak ediyorum. mesele sâdece dil meselesi değildir(11). Yetişen nesli millî benliği kaybettirmeyecek kültür değerlerimizle beslemeli, mevcut kültür birikimimizi onun en kuvvetli dayanağı olan dilimizle*

aktarma ve yaşatma yolunu tercih etmeliyiz. Dilinizi dar kapılar için hapsederek fark etmeden kültürümüze de büyük bir kötülük yapmış oluruz.

Dil ile kültür arasındaki bu sıkı bağlantı göz önünde tutularak geçmiş ve gelecek arasında kuvvetli bir köprü kurulmalı, milletimizin o seçkin kültür birikimi dil sayesinde gelecek nesillere tanıtılmalıdır. Bu, sözlü ve yazılı dil kullanılarak yapılabilir. Millettin hâfızasında bulunan millî kültür ürünleri nesilden nesile aktarılmalı, imkânlar ölçüsünde yazıya geçirilmelidir. Yazılı kültür ürünlerimiz yeni kuşaklara tanıtılmalı, onlardaki gizemli bakış açıları genç nesle sezdirilmelidir. Bu şekilde hareket edildiği zaman kültürel mirasımıza sâhip çıkmış oluruz. *Bir ülkenin yetişmekte olan nesilleri, eğer kendi sanat, dil ve edebiyatlarının mâzisini, değerini bilmez; bunların değişme, gelişme ve olgunlaşmasından haberi olmazsa, ileride öğünebilecekleri millî kültür mirası hâzinelerinden yoksun kalmak tehlikesiyle karşılaşır(12).*

Millî kültüre ve millî dile dâir verilen bilgiler, genç nesillere, hiçbir zaman unutmayacakları şekilde hazmettirilmelidir. Çünkü, her aydın, milletinin kültürünü, asırların süzgecinden geçerek teşekkül etmiş " yazı dili"ni bütün incelikleri ile öğrenmiş olmalıdır. Târihte boyunca sık sık alfabe değiştirmiş bir millet olduğumuz için geçmiş kültür yâdigârlarımızla bağlantıyı kopuktur. Türk gencine, hiç olmazsa yakın târihimizin klasik hâle gelmiş sanat, fikir ve edebiyat erbabını okuyup anlama imkânı okul sıralarında kazandırılmalıdır (13). Bu düşünce ile hareke edildiğinde dil gibi o etkili vasıta kullanılarak milletin engin deneyimi, bu deneyimi özünde taşıyan kültür değerleri, gelecek nesillerle buluşturulmuş olacaktır. Bir millet için önemli olan, kendi kültürünün nüvesinin verimli bir sâhaya ekilmiş olmasıdır.

Yazımızı N. Sami Banarlı'nın öğüdü ile bitirelim: *"Türk dilini seviniz! Ataların bize bıraktığı en güzel iki şeyden biri bugünkü Türk vatani ise, ikincisi Türkçe'dir(14).*

*Atatürk Üniv. Sos. Bil. Ens. Türkçe Eğitimi Doktora Öğrencisi

Türkçe sözlük, TDK yay. Ank-1988, s.374

D. Mehmet DOĞAN, Büyük Türkçe Sözlük, Birlik Yayınları, Ank-1982, s.228

Türkçe Sözlük, TDK yay. Ank.-1988, C:2, s.947

D. Mehmet DOĞAN, age. S.627

Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ, "Dil-Kültür İlişkisi" Türk Dili Üz. Araştırmalar TDK yay. Ank-1995, C.I, s.667-668

Prof. Dr. Abdülkadir KARAHAN, "ÖNSÖZ" Türk Kültürü ve Edebiyatı, MEB yay., İst-1992 s.XI

M. Bedri GÜLTEKİN, Türkçenin Dünü ve Yarını Kaynak yay., Ank-1983, s.85

Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ, "Cumhuriyet Dön. de Bir Kültür Dili Olarak Türkçe" 50. Yıl Konferansları AÜDTCF yay. Ank-1976, s.68

Mehmet KAPLAN, "Dil ve Kültür" Türk Dili, S. 500, Ağustos,1993, s.108

Nihat Sami BANARLI, Türkçenin Sırları Kubbealtı Neşriyatı, İst-1977, s.241

Mehmet KAPLAN, agm. s.109-110

Prof. Dr. Abdülkadir KARAHAN, "ÖNSÖZ" Türk Kültürü ve Edebiyatı, MEB yay., İst-1992, s.XIX

Necmettin HACİEMİNOĞLU, "Okullarda Milli Kültür ve Milli Dil" Türkçe'nin Karanlık Günleri irfan yayınevi, 3. Baskı, İst-1976, s.64-65

Nihat Sami BANARLI, Türkçenin Sırları Kubbealtı Neşriyatı, İst-1977, s.16